

Manifest voor
Volwasseneneducatie
in de 21e eeuw:

De kracht en het plezier van leren

Inhoudsopgave

Manifest voor volwasseneneducatie in de 21e eeuw	3
Actief burgerschap en democratie	6
Gezondheid en welzijn	8
Individuele levensvaardigheden	10
Sociale cohesie, rechtvaardigheid en gelijkheid	12
Werkgelegenheid en productiviteit	14
Digitalisering	16
Migratie & demografische veranderingen	18
Duurzaamheid	20
Europees & internationaal beleid	22
Beleidsaanbevelingen	23

Manifest voor **Volwasseneneducatie** *in de 21e eeuw:*

De kracht en het plezier van leren

De European Association for the Education of Adults (EAEA) stelt met dit manifest voor om een Lerend Europa te creëren: een Europa dat in staat is om de toekomst positief tegemoet te treden, met alle noodzakelijke vaardigheden, kennis en competenties. We stellen voor om in heel Europa een stap hoger te zetten en zo een kennismaatschappij tot stand te brengen die in staat is de uitdagingen van onze tijd het hoofd te bieden. Dit betekent dat we nu duurzame investeringen moeten doen in het volwassenenonderwijs: op Europees, nationaal, regionaal en lokaal niveau. Dit zal op de lange duur zijn vruchten afwerpen, vanuit verschillende oogpunten: wat betreft concurrentievermogen, welzijn, volksgezondheid, groei, gelijkheid, duurzaamheid en op vele andere gebieden.

Volwasseneneducatie kan het leven van mensen veranderen en samenlevingen transformeren. Volwasseneneducatie is een mensenrecht en dient het algemeen belang. De EAEA is van mening dat het volwassenenonderwijs op Europees niveau

moet worden versterkt. In dit manifest wordt uiteengezet hoe volwasseneneducatie bijdraagt aan de positieve ontwikkeling van Europa. Om dit te bereiken, moet er echter fors worden geïnvesteerd in instellingen voor volwasseneneducatie en volwassen lerenden. Volwasseneneducatie moet bovendien worden ingebed in een overkoepelende strategie voor levenslang leren die rekening houdt met, en gelijke waarde toekent aan alle sectoren en leervormen (formeel, niet-formeel en informeel).

Met dit manifest willen wij enerzijds de transformerende mogelijkheden van volwasseneneducatie en anderzijds de positieve ervaringen met leren benadrukken. Soms zien mensen de waarde van leren niet in, bijvoorbeeld, omdat zij slechte schoolervaringen hebben of niet genoeg tijd of geld hebben. De EAEA wil vooral de positieve effecten en voordelen benadrukken. We weten dat dit de beste manier is om mensen die weinig op hebben met leren te overtuigen.

Uitdagingen en oplossingen

Volwasseneneducatie is essentieel om een aantal van de belangrijkste uitdagingen aan te pakken waarmee Europa op dit moment te maken heeft. Europa kampt met toenemende ongelijkheid, niet alleen tussen burgers, maar ook tussen regio's en landen. Steeds meer Europese burgers lijken de Europese waarden en de liberale democratie in twijfel te trekken door op xenofobe of anti-Europese partijen te stemmen. Het is uiterst belangrijk om mensen door middel van volwasseneneducatie te betrekken bij de overlegdemocratie.

Demografische veranderingen leiden tot een verschuiving in de Europese bevolking: mensen worden ouder en willen langer actief en gezond blijven. In veel regio's en landen waar de arbeidsmarkt sterk is veranderd en er weinig omscholingsmogelijkheden bestaan, is de werkloosheid erg hoog, met name onder de jongste en oudste volwassenen. De toenemende digitalisering vereist nieuwe vaardigheden en competenties van werknemers, burgers en consumenten. Europa heeft te maken met grote immigratiestromen, die Europese regeringen voor enorme uitdagingen heeft

gesteld en de saamhorigheid onder druk zet. Dit heeft enerzijds geleid tot een vloed aan steunbetuigingen, maar anderzijds ook tot defensieve of hatelijke reacties van critici. Klimaatverandering en andere milieuproblemen blijven een bedreiging vormen voor de toekomst van (onder meer) Europa en vragen om duurzame economieën, samenlevingen en levensstijlen¹.

Volwasseneneducatie biedt een zinnige oplossing voor veel van deze problemen. Niet alleen individuen, maar ook de samenleving en de economie als geheel hebben er baat bij. Willen we een vernieuwend, duurzaam Europa met meer gelijkheid, waarin burgers democratisch en actief participeren, waar mensen over de vaardigheden en kennis beschikken om gezond en productief te leven en te werken, en vanaf jonge tot gevorderde leeftijd deel te nemen aan culturele en maatschappelijke activiteiten? Hieronder geeft de EAEA ter illustratie van ons standpunt een overzicht van argumenten, onderzoeken, voorbeelden en leerverhalen (de onderwerpen staan in willekeurige volgorde vermeld).

Hoofdprincipes van (niet-formele) volwasseneneducatie

- Volwasseneneducatie is een gemeenschappelijk en publiek goed dat de levens van burgers, maar ook de maatschappij als geheel transformeert.
- Iedereen moet het recht en de mogelijkheid hebben om toegang te krijgen tot hoogwaardige volwasseneneducatie.
- Iedereen is in staat om te leren, ongeacht zijn of haar leeftijd of achtergrond.
- De participatie van alle lerenden, en met name van lerenden met laag ontwikkelde basisvaardigheden wordt aangemoedigd.
- Een belangrijke opgave voor het volwassenenonderwijs is om lerenden met een achterstand te bereiken om het 'Matthew-effect' tegen te gaan².
- Bij de ontwikkeling, methodologie, processen en resultaten van de aangeboden leermogelijkheden staat de lerende centraal.
- Door de toepassing van niet-formele methoden en methodologieën worden de creativiteit, bestaande kennis en vaardigheden van lerenden gestimuleerd en worden inspirerende leerervaringen geboden.
- Professionele opleiders, docenten en medewerkers zijn noodzakelijk om de juiste methoden toe te passen en om een hoogwaardige overdracht en succesvolle leerervaring te bewerkstelligen.
- Capaciteitsopbouw en innovatie zijn noodzakelijk bij volwasseneneducatie om in te spelen en te anticiperen op veranderingen in leerprocessen, -methoden en -behoeften, maar ook op maatschappelijke en economische ontwikkelingen.
- Samenwerking (op regionaal, Europees, internationaal en institutioneel niveau) is cruciaal voor de zichtbaarheid van volwasseneneducatie, maar ook voor intercollegiaal leren en innovatie-overdracht.

1) We willen deze uitdagingen niet naar belang rangschikken; ze zijn voor ons allemaal even belangrijk. De volgorde die in dit document wordt aangehouden, impliceert dan ook geen enkele voorkeur.

2) Hiermee wordt bedoeld op het feit dat mensen met een lager opleidingsniveau doorgaans minder kans hebben om aan volwasseneneducatie deel te nemen.

Actief burgerschap en democratie

De EAEA en haar leden zijn overtuigde voorvechters van Europa en de Europese waarden. We geloven dat democratie, interculturele dialoog, sociale rechtvaardigheid en samenwerking essentieel zijn voor een Europa dat gekenmerkt wordt door respect, participatie en cohesie. De democratie en het Europese volwassenenonderwijs hebben gemeenschappelijke wortels en een gemeenschappelijke geschiedenis. Het volwassenenonderwijs heeft de ontwikkeling van democratische maatschappijen in Europa sterk beïnvloed, maar tegelijkertijd hebben democratische bewegingen een grote invloed uitgeoefend op de ontwikkeling van instellingen voor volwasseneneducatie. Veel instellingen voor volwasseneneducatie werden opgezet naar aanleiding van emancipatiebewegingen (arbeiders, vrouwen, religieuze organisaties enzovoort).

Volwasseneneducatie is een middel om het vermogen tot kritisch denken te ontwikkelen en de mondigheid van burgers te bevorderen, evenals een dynamische en bezielde samenleving, met ideeën en knowhow.

Volwasseneneducatie biedt ook ruimte voor het ontwikkelen van actief burgerschap. We hebben volwasseneneducatie nodig om te reflecteren over maatschappelijke situaties en uitdagingen, zodat we lering kunnen trekken uit actuele Europese vraagstukken, zoals toenemende radicalisering, migratie en sociale ongelijkheid. Deze kwesties hebben laten zien dat democratische attitudes zoals verdraagzaamheid en respect moeten worden versterkt. Kritisch denken is ook fundamenteel om inzicht te krijgen in de digitale wereld, die een hoog niveau van mediageletterdheid vergt.

Volwasseneneducatie versterkt het maatschappelijk middenveld en geeft het een nieuwe impuls, doordat het bijdraagt aan een gevoel van verantwoordelijkheid en verbondenheid met Europa en een democratische traditie. Participatieve democratie is alleen mogelijk met brede participatie en zinvolle inspraak in de besluitvorming, alsook door een kritische beoordeling van politieke en maatschappelijke kwesties door alle belanghebbenden.

Onderzoek

Preston (2004)³ analyseerde het effect van volwasseneneducatie op de maatschappelijke activiteiten van deelnemers en op de vorming van waarden, met name verdraagzaamheid. De individuele betrokkenheid bij onderwijs is een voorspeller van de betrokkenheid bij het openbare leven, omdat 'des te sterker studenten betrokken zijn bij hun opleiding, des te meer zijn zij gemiddeld bereid om een positieve rol in het openbare leven te vervullen'. Volwasseneneducatie leidt bovendien tot een toename van de rassenvriendelijkheid en een actiever stemgedrag. Preston constateerde dat leren van invloed is op de informele en formele maatschappelijke participatie. Het helpt mensen om hun sociale netwerken op te bouwen, te onderhouden, te vernieuwen en te verdiepen. Daarnaast blijkt ook de vorming van waarden door leren te worden beïnvloed. Zo maakten de respondenten bijvoorbeeld melding van veranderingen in hun niveau van verdraagzaamheid, begrip en respect. Burgerlijke en maatschappelijke betrokkenheid is als leerresultaat ook onderzocht door de OESO (2007)⁴.

Goede praktijken

In het kader van het Oekraïense project 'Regional Voices for Democracy: Instruments for dialogue in local community', bracht de vereniging voor duurzame ontwikkeling in de regio Mykolaiv een uitwisseling van ideeën op gang om oplossingen te vinden voor de problemen met het energieverbruik in de lokale gemeenschap. Lokale activisten, vertegenwoordigers van het lokale zelfbestuur en de lokale media namen aan dit initiatief deel. Deze uitwisseling vond plaats door middel van een onderwijsprogramma en diverse trainingscursussen over ecologische en energiebesparende factoren voor lokale ontwikkeling met de betrokkenheid van verschillende belanghebbenden. Het bewustzijn onder burgers over de waarde van volwasseneneducatie heeft geleid tot de opname van educatieve elementen in een bredere territoriale Gemeenschapsstrategie (2018-2026). Dit is het eerste voorbeeld van een Centrum voor Volwasseneneducatie ter ondersteuning van de gemeenschap in Oekraïne, waarmee volwasseneneducatie ook voor het eerst deel uitmaakt van een actieplan.

3) <http://discovery.ucl.ac.uk/10015019/>

4) <http://www.oecd.org/education/ceeri/39097376.pdf>

Gezondheid en welzijn

Wat betreft gezondheid, en dus ook levensverwachting, is sprake van aanzienlijke ongelijkheid. Zelfs in de meest genivelleerde landen is dit het geval. Alleen is de kloof daar iets kleiner. Gezondheid en onderwijs hangen met elkaar samen: om in de loop van ons leven goed voor onze gezondheid en welzijn te kunnen zorgen, hebben we bepaalde kennis, vaardigheden, gedragspatronen en attitudes nodig. De gezondheid van onze samenleving hangt dus af van levenslang leren.

Door te leren krijgen mensen meer zelfvertrouwen, zijn ze zelfvoorzienender en worden ze zich bewust van hun eigen capaciteiten en vaardigheden, waardoor ze

beter in staat zijn zorg te dragen voor hun eigen leven en gezondheid. Opleidingen voor volwassenen bieden mensen de mogelijkheid om persoonlijk contact te maken, waardoor zij hun sociale netwerken kunnen versterken, wat van vitaal belang is voor hun welzijn. Deze voordelen dragen niet alleen bij aan hun persoonlijke ontwikkeling en zelfverwezenlijking, maar hebben ook een zeer gunstig effect op hun arbeidsleven.

Gezondheidsvoorlichting is zeer effectief in termen van een betere volksgezondheid en lagere kosten van de openbare gezondheidszorg, maar ook in termen van opbrengsten, aangezien een gezonde bevolking beter en langer werkt.

Onderzoek

Het Third Global Report on Adult Learning and Education (GRALE, 2016⁵) van UNESCO constateert dat beter opgeleide mensen een beter inzicht hebben in hun eigen gezondheid en de behandelingen die hun ter beschikking staan, alsook beter in staat zijn voor hun eigen gezondheid zorg te dragen. Beter opgeleide mensen blijven ook minder dagen in bed en verzuimen minder werkdagen ten gevolge van ziekte. Internationale studies laten een verband zien tussen onderwijs en gezondheidsdeterminanten zoals gezond gedrag en het gebruik van preventieve zorg. Beter opgeleide mensen roken doorgaans ook minder, drinken minder en gebruiken minder illegale drugs. Ze doen ook gemiddeld meer aan sport, gebruiken vaker hun veiligheidsgordel, laten zich vaker inenten en doen ook vaker mee aan screeningprogramma's (GRALE, 2016).

Gezondheidsvoorlichting is derhalve in ieders belang, niet alleen van de deelnemers (bijvoorbeeld patiënten of lerenden), maar ook van de aanbieders (bijvoorbeeld zorgprofessionals, onderwijzend personeel). Het is ook een activiteit die niet op zichzelf staat, maar raakvlakken heeft met andere beleidsgebieden. Het is belangrijk om dit te onderkennen.

Goede praktijken

Het Oostenrijkse project Alpha-Power (nationale winnaar van de Grundtvig Award 2015 van de EAEA) richtte zich op zorgmedewerkers van verschillende zorginstellingen. In speciaal ontwikkelde workshops kreeg verzorgend, medisch-technisch, medisch en administratief personeel voorlichting over de moeilijke (gezondheids)situatie van mensen een laag opleidingsniveau.

Naast de bewustmaking van zorgprofessionals over het verband tussen een lage opleiding en gezondheid beoogde het project verder:

- het opstellen van voorlichtingsmateriaal voor 'multipliers' en een screeningshandleiding;
- het verlagen van drempels op het gebied van gezondheid;
- verbeteren van de gezondheidscompetenties van personen met een laag opleidingsniveau.

Bij alle deelnemende instellingen werden zorgmedewerkers met verschillende specialisaties getraind om multipliers te worden.

Onderzoek

Volwasseneneducatie vormt niet alleen een aanvullende methode voor kennisontwikkeling, maar ook een proactieve aanpak voor de verbetering van de zelfredzaamheid en geestelijk welzijn. Volwasseneneducatie helpt mensen om een volwaardiger en gelukkiger, en daarmee gezonder leven te leiden, zo blijkt uit onderzoek. In het BeLL-onderzoek⁶ gaf 84% van de respondenten aan positieve veranderingen in hun geestelijk welzijn te hebben ervaren, en 83% stelde dat hun leven zinvoller werd toen zij als volwassenen aan cursussen deelnamen.

5) UNESCO (2016). Third Global Report on Adult Learning and Education. [online] Hamburg: UNESCO Institute for Lifelong Learning. Beschikbaar op: <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002459/245913e.pdf>.

6) <http://www.bell-project.eu/cms/>

Individuele levensvaardigheden

Het is niet meer dan billijk dat iedereen over de essentiële vaardigheden en capaciteiten beschikt die nodig zijn om in de 21e eeuw te kunnen leven en werken. Dit geldt ongetwijfeld voor basisvaardigheden als lees- en rekenvaardigheden, maar ook voor de kerncompetenties beschreven in het herziene Europees referentiekader voor sleutelcompetenties voor een levenslang leren, dat in 2018 door de Raad van de Europese Unie werd vastgesteld. Volwasseneneducatie verschaft vaardigheden en leerervaringen die verschillende voordelen en doeleinden hebben; het biedt talrijke hulpmiddelen waarbij mensen in de loop van hun (werkzame) leven baat kunnen hebben. De EAEA heeft samen met haar leden en

partners een 'kader voor levensvaardigheden' ontwikkeld, waaruit duidelijk blijkt dat levenslang en levensbreed leren voor iedereen noodzakelijk is. Naar aanleiding van nieuwe economische, technologische en maatschappelijke ontwikkelingen moeten we allemaal onze levensvaardigheden vernieuwen.

Volwasseneneducatie werkt levensveranderend en verschaft nieuwe kansen. Het creëert nieuwe carrièremogelijkheden en leerperspectieven, helpt voortijdig schoolverlaters om weer te gaan leren, stimuleert de artistieke en culturele impulsen van mensen en draagt bij aan hun gezondheid en welzijn.

Onderzoek

Niet alleen de directe leerresultaten zijn voor mensen van belang: onderzoek (BeLL-studie)⁷ laat zien dat volwassen lerenden talloze voordelen ontleen aan niet-formele volwasseneneducatie. Ze voelen zich gezonder en leiden gezondere levensstijlen; ze ontwikkelen nieuwe sociale netwerken en ervaren een hoger welzijn. Volwassenen die hadden deelgenomen aan algemene volwasseneneducatie zijn blijkbaar ook sterker gemotiveerd om mee te doen aan levenslang leren en zien het als een kans om hun kwaliteit van leven te verbeteren. Lerenden op alle onderwijsgebieden maken melding van deze voordelen, uiteenlopend van taal- en kunstonderwijs tot sportcursussen en maatschappelijke vorming. Vooral mensen met een laag opleidingsniveau hebben baat bij volwasseneneducatie.

7) http://www.bell-project.eu/cms/?page_id=10

Goede praktijken

Het Citizens' Curriculum is een methode voor volwasseneneducatie bedoeld voor lerenden met een achterstand die ervoor wil zorgen dat iedereen zijn kennis van Engels, wiskunde en andere 'levensvaardigheden' kan verbeteren. Deze aanpak zorgt voor betere vorderingen, resultaten en aspiraties, zowel bij het vinden van werk als op de werkplek, maar ook in het persoonlijke, gezins- en gemeenschapsleven van de deelnemers. Het model zet in op lokaal verzorgd onderwijs en betreft de lerenden bij de inhoudelijke invulling ervan. Het koppelt basisvaardigheden Engels (inclusief Engels voor anderstaligen) en lees-, schrijf- en rekenvaardigheden aan digitale, financiële, gezondheids- en maatschappelijke vaardigheden.

Het onderscheidende kenmerk van dit programma is het streven om alle mogelijke vaardigheden en capaciteiten aan elkaar te koppelen die relevant zijn gezien de omstandigheden en leerbehoeften van iedere deelnemer. Dit flexibele model kan worden aangepast aan en gebruikt worden in verschillende wijken en verschillende leeromstandigheden. De participatieve aanpak bij het invullen van het leerprogramma en het onderwijs maakt dat deelnemers sterker betrokken en gemotiveerd zijn. Het koppelen van basisvaardigheden aan algemenere vaardigheden en capaciteiten levert positieve resultaten op voor lerenden, inclusief verbetering van hun inzetbaarheid, hun houding ten aanzien van leren, hun maatschappelijke en burgerlijke betrokkenheid en hun zelfredzaamheid, zoals blijkt uit de evaluaties van de pilotprojecten.

Rekenvaardigheden

Het herkennen, omgaan met en toepassen van cijfers in het dagelijks leven; het gebruiken van wiskunde om problemen op te lossen en te beschrijven, verklaren en voorspellen wat er gebeurt

Lees- en schrijfvaardigheden

Een geschreven tekst kunnen begrijpen en maken – omgaan met geschreven informatie in het dagelijks leven, thuis, op het werk en in het sociaal verkeer – en deze capaciteiten gebruiken om deel te nemen aan het maatschappelijk leven

Financiële vaardigheden

Het vermogen om met geld om te gaan en de informatie en adviesdiensten te gebruiken die nodig zijn om je persoonlijke financiën naar behoren te beheren

Gezondheidsvaardigheden

Beschikken over de noodzakelijke kennis en competenties om zorg te dragen voor de eigen lichamelijke en geestelijke gezondheid en om voor anderen te zorgen – weten hoe je toegang krijgt tot gezondheidszorg en daarvan gebruikmaakt – alsook om elementaire gezondheidsinformatie te begrijpen (bijvoorbeeld geneesmiddelen, de verpakking van levensmiddelen enzovoort)

Persoonlijke en interpersoonlijke vaardigheden

Zelfbeheersing, eigenwaarde en invoelingsvermogen – het vermogen om beslissingen te nemen en problemen op te lossen – in staat zijn om op respectvolle wijze met anderen te communiceren, om te gaan met conflicten en met anderen samen te werken ondanks onderlinge verschillen

Voordelen

Digitale vaardigheden

Vertrouwd zijn met geautomatiseerde en online omgevingen en in staat zijn om digitale hulpmiddelen, media en bronnen te gebruiken, bijvoorbeeld om informatie te vinden, praktische taken te verrichten, digitale inhoud en producten te creëren en gegevens te beheren – een kritisch inzicht hebben in de aard, technieken en effecten van mediaberichten

Milieuvaardigheden

Begrijpen van de effecten van dagelijkse handelingen op het milieu (bijvoorbeeld de manier waarop voedsel wordt geproduceerd en geconsumeerd, energieverbruik, recycling, afvalvermindering) – het concept duurzame ontwikkeling begrijpen en hoe dit samenhangt met milieu-, sociale en economische aspecten

Maatschappelijke vaardigheden

Begrijpen hoe democratie in de praktijk werkt, hoe je kunt deelnemen aan democratische processen en kunt participeren in gemeenschappen – religieuze en culturele verschillen begrijpen en respecteren

Sociale cohesie, rechtvaardigheid en gelijkheid

Persoonlijke opleidingsniveaus hebben een enorme invloed op de kansen die mensen in het leven hebben, variërend van het soort werk dat zij kunnen krijgen tot hun levensverwachting. Er is een grote hoeveelheid onderzoek waaruit blijkt dat mensen die beter presteren in het initieel onderwijs en een hoger opleidingsniveau bereiken vaker doorgaan met leren.

In dit opzicht draagt volwasseneneducatie bij aan sociale mobiliteit. Volwasseneneducatie is zowel waardevol voor mensen die het initieel onderwijs niet optimaal hebben benut als voor degenen die dat wel gedaan hebben, maar als volwassene verder willen leren. Van trainingen voor basisvaardigheden tot tweedekansonderwijs en taalcursussen: volwasseneneducatie biedt allerlei mogelijkheden om de kwaliteit van leven van individuele personen te verbeteren, maar helpt ook om de maatschappij als geheel

te nivelleren en draagt bij aan een eerlijker samenleving en een hogere economische groei.

Om meer sociale inclusie te bewerkstelligen is het noodzakelijk om groepen te bereiken die niet van leermogelijkheden gebruikmaken. Met de juiste aanpak kunnen mensen meer participeren, in de samenleving, de democratie, de economie, en in kunst en cultuur.

Volwasseneneducatie is bijzonder geschikt om mensen van alle leeftijden en uit verschillende sociale milieus bij elkaar te brengen, om wederzijds begrip en respect te kweken, en om een bijdrage te leveren aan actief burgerschap, persoonlijke ontwikkeling en persoonlijk welzijn. Dit is bevorderlijk voor de samenleving, de democratie en de sociale vrede.

Onderzoek

Onderzoek heeft aangetoond dat des te minder mensen met succes hun eigen leven kunnen vormgeven – een vermogen dat in de loop van het leven wordt opgebouwd en aangepast – des te groter de kans op sociale uitsluiting is. Daarom wordt aan volwasseneneducatie zo'n belangrijke waarde toegekend. De voordelen van volwasseneneducatie in ruimere zin – naast de verwerving van vaardigheden en kwalificaties – worden door middel van twee mechanismen bereikt:

1. Persoonlijke kenmerken en vaardigheden: volwassenenonderwijs en -educatie draagt bij aan de ontwikkeling van belangrijke vaardigheden, vermogens en persoonlijke mogelijkheden*, en versterkt het persoonlijk vertrouwen in het vermogen om met tegenslag om te gaan;
2. Sociale interactie: volwasseneneducatie verbetert het contact met personen en groepen met een vergelijkbare en verschillende sociaaleconomische achtergrond, stimuleert de sociale cohesie en biedt mogelijkheden voor maatschappelijke betrokkenheid.

Goede praktijken

Onderzoek in Zweden heeft laten zien dat het stimuleren van deelname aan de volksuniversiteit om jonge werkzoekenden zo aan te moedigen om verder te studeren, goede resultaten heeft opgeleverd. Na de cursus ging 40% van de deelnemers verder met een studie of een baan, en meer dan twee derde voelde zich gemotiveerd om te gaan studeren in de overtuiging dat onderwijs een weg naar werk vormde. In heel Zweden worden speciale cursussen aan de volksuniversiteit georganiseerd voor immigranten om hen te helpen met hun inburgering, evenals studiegroepen voor asielzoekers. Deze speciale programma's zijn succesvol, omdat ze uitgaan van bestaande competenties en worden gecoördineerd door gesubsidieerde organisaties die deel uitmaken van een nationaal netwerk van instellingen voor volwasseneneducatie.

Op de Spaanse school voor volwasseneneducatie La Verneda-Sant Martí wordt het onthaal van mensen die voor het eerst naar de school komen als een belangrijke taak beschouwd die individueel moet gebeuren. Voor iedere nieuwe cursist op de school wordt de tijd genomen. De deelnemers uit voorgaande jaren spelen een essentiële rol bij het onthaal, de inschrijving en de indeling van de groepen, aangezien zij over de gepaste communicatievaardigheden beschikken en begrijpen wat het betekent om voor het eerst naar school te komen. De beslissing over het niveau waarop een nieuwe deelnemer instroomt, wordt genomen op basis van dialoog en consensus. Er wordt voor gezorgd dat iedereen inzicht krijgt in het proces waaraan hij/zij deelneemt en begrijpt dat hij/zij in een groep en op het niveau wordt geplaatst waar hij/zij het meeste zal leren. Het personeel en de vrijwilligers doen hun best om deelnemers niet het gevoel te geven dat zij worden getest.

Werkgelegenheid en productiviteit

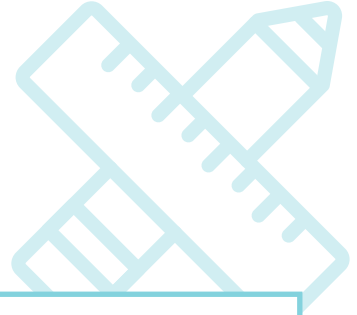
Het positieve verband tussen leren en werk is duidelijk: Werknemers, ondernemers en vrijwilligers die leren, zijn innovatiever en productiever; dit maakt bedrijven concurrerender en succesvoller. Digitalisering, internationalisering, servicegerichtheid, flexibilisering: al deze megatrends op de arbeidsmarkt hebben één ding gemeen: ze maken dat er meer en andere competenties van werknemers worden gevraagd. Dit is niets nieuws. Wat wel nieuw is, is dat de eisen sneller veranderen en toenemen dan ooit tevoren.

Door deze trends neemt derhalve ook het tempo toe waarin werknemers zich moeten aanpassen aan de constante veranderingen en nieuwe competenties moeten aanleren. Beroepscompetenties moeten regelmatig worden geactualiseerd en metacompetenties zoals sociale en communicatievaardigheden worden hierdoor essentieel. Het is dan

ook logisch dat bijna alle onderzoeken naar arbeidsmarktontwikkelingen en de toekomst van werk tot dezelfde conclusie komen: om de doorlopende transformatie bij te houden, is permanente educatie en werkplekleren eenvoudigweg onontbeerlijk, niet alleen voor lagere opgeleide werknemers, maar voor iedereen. Daarnaast vergroot volwasseneneducatie de weerbaarheid van werklozen en wordt het verlies aan zelfvertrouwen dat gepaard gaat met langdurige werkloosheid hierdoor tegengegaan.

Mensen zonder de juiste vaardigheden zijn uiterst kwetsbaar voor veranderingen op de arbeidsmarkt. Het is daarom noodzakelijk om voortdurend in onderwijs en opleidingen te investeren. De EAEA hamert daarom op het belang van om- en bijscholing, en benadrukt voortdurend dat iedere vorm van leren goed is voor de werkgelegenheid.

Onderzoek

Het onderzoek 'Future skills supply and demand in Europe- Forecast' (2012) van Cedefop concludeert dat het derhalve (...) noodzakelijk is om de investeringen door overheden, bedrijven en individuele personen in onderwijs en opleidingen te handhaven of zelfs te verhogen, ondanks de huidige druk om te bezuinigen. Het zijn vooral volwassen werknemers die het hoofd moeten bieden aan toekomstige veranderingen en die behouden moeten blijven voor de arbeidsmarkt. Zij moeten de gelegenheid krijgen om in iedere fase van hun loopbaan bij te leren en kwalificaties te verwerven voor nieuwe soorten werk. Als hun deze gelegenheid niet geboden wordt, bestaat het risico dat de laag opgeleide mensen van vandaag de langdurig werklozen van morgen worden. (http://www.cedefop.europa.eu/files/5526_en.pdf)

Goede praktijken

In Zwitserland werd in 2018 een overheidsprogramma gestart om het leren van basisvaardigheden op de werkplek te bevorderen. Het programma steunt bedrijven die investeren in het trainen van hun werknemers in basisvaardigheden, zodat zij beter opgewassen zijn tegen de veranderingen op de arbeidsmarkt. Het programma is gebaseerd op de positieve ervaringen die in Zwitserland zijn opgedaan met het GO-project. Het project heeft laten zien dat het leren van basisvaardigheden op de werkplek zeer lonend is voor zowel werknemers als werkgevers. (<https://www.sbfi.admin.ch/sbfi/de/home.html>)

Digitalisering

De huidige maatschappij is druk bezig zich aan te passen aan de vierde industriële revolutie: digitalisering. Deze werkt ontwrichtend op de arbeidsmarkt en verandert de aard en toekomst van arbeid en onderwijs ingrijpend. Voor alle volwassenen die aan levenslang leren doen, is het belangrijk om de kansen, uitdagingen en effecten te begrijpen die digitalisering met zich meebrengt. Het is een bepalende factor voor persoonlijke ontwikkeling en zelfverwezenlijking, inzetbaarheid, sociale inclusie en actief burgerschap. Iedereen moet inmiddels over een toereikend niveau van digitale competentie beschikken om een actieve rol in de samenleving te kunnen spelen.

Het baart de EAEA grote zorgen dat 43% van de Europese volwassenen niet beschikt over elementaire digitale vaardigheden. Volwassenen die deze vaardigheden onvoldoende beheersen, lopen een groot risico op sociale uitsluiting. Tegen 2024 zal het aantal functies waarvoor digitale vaardigheden vereist zijn met 12% zijn toegenomen. Het vermogen om digitale hulpmiddelen te gebruiken, wordt de komende vijf jaar van doorslaggevend belang.⁸ De mogelijkheden om de kansen die door digitalisering geboden worden te benutten, zijn ongelijk verdeeld. Kwetsbare en gemarginaliseerde volwassenen kunnen in de toekomst te maken krijgen

met een dubbele handicap, doordat zij de kennis of middelen missen om zich aan deze veranderingen aan te passen. De EAEA onderkent het belang van de toegang voor alle volwassenen tot onderwijs en cursussen om digitale basis- en vervolgvaaardigheden te leren.

Technologie verandert ook de onderwijs- en leermethoden, en biedt een groot aantal hulpmiddelen om de manier waarop we opleiden, onderwijzen en leren te verbeteren. Het is belangrijk dat docenten gebruikmaken van deze hulpmiddelen om beter te werken, door praktijkgemeenschappen te creëren waarin kennis en vaardigheden worden gedeeld. Dit vereist derhalve betere toegang tot infrastructuur en opleidingen.

De digitalisering is al veranderd en zal ook onze levensomstandigheden, mobiliteit, omgevingen, communicatie en de meeste andere gebieden van ons leven blijven veranderen. Hiermee zullen ook de levensvaardigheden veranderen die nodig zijn om met deze veranderingen om te gaan, alsook de behoeften van lerenden die aan de samenleving willen deelnemen. Volwasseneneducatie verschaft de noodzakelijke levensvaardigheden, maar anticipeert ook op toekomstige ontwikkelingen en helpt deze vormgeven.

8) Accenture Skills of the Future Survey 2017.

Onderzoek

De publicatie van het World Economic Forum 'Global Challenge Insight Report: The Future of Jobs – Employment, Skills and Workforce Strategy for the Fourth Industrial Revolution' (2016) concludeert dat het eenvoudigweg niet mogelijk is om de huidige technologische revolutie het hoofd te bieden door te wachten tot de volgende generatie werknemers beter opgeleid is. Het is van kritiek belang dat bedrijven hun huidige personeel actief ondersteunen door middel van herscholing, dat mensen proactief omgaan met hun proces van levenslang leren en dat overheden snel en creatief een omgeving creëren die deze inspanningen ondersteunt (http://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs.pdf).

Goede praktijken

HackYourFuture is een opleidingsprogramma dat vluchtelingen in Nederland computers leert programmeren en volwaardige webontwikkelaars te worden. Het programma is erop gericht deelnemers snel te leren programmeren en veelgevraagde vaardigheden op de arbeidsmarkt te ontwikkelen. Ook brengt het de deelnemers in contact met bedrijven die programmeurs zoeken. Het programma is met andere woorden gebaseerd op projectgericht leren, waarbij deelnemers worden uitgedaagd om hun eigen ideeën te ontwikkelen, samen dingen te bouwen en al doende te leren. De meeste leeractiviteiten van het programma vinden online plaats via een website van de opleiding, maar ieder weekend worden er bijeenkomsten in Amsterdam gehouden. Al een paar maanden na de eerste les kunnen de vluchtelingen beginnen hun eigen projecten te ontwikkelen. Tot dusver hebben 20 afgestudeerden werk of stages gekregen bij diverse bedrijven in heel Nederland. <http://www.HackYourFuture.net/#/>

Migratie & demografische veranderingen

Volwasseneneducatie speelt een belangrijke rol in het huidige migratie- en vluchtelingen-vraagstuk in Europa. In het maatschappelijke debat is een gebrek aan aandacht voor de mogelijkheden om met overheidsbeleid (inclusief onderwijs) de voordelen van migratie optimaal te benutten, mensen te helpen inburgeren en de lokale druk op diensten en infrastructuur te verminderen.

Door gebruik te maken van een (inter)culturele dialoog kan er een uitwisseling tussen de autochtone bevolking en nieuwe burgers op gang worden gebracht. Het helpt migranten om de cultuur en de sociale contracten in hun nieuwe thuisland te begrijpen en geeft de lokale bevolking de gelegenheid om zich bewust te worden van andere gewoonten,

maar ook om de overlegdemocratie in hun land verder te ontwikkelen.

We moeten hun toegankelijke en betaalbare leermogelijkheden bieden, eerdere leerresultaten erkennen en valideren, en migranten taalcursussen aanbieden om hun de mogelijkheid te geven actieve burgers te worden in hun nieuwe thuisland. De rol van volwasseneneducatie is essentieel om ervoor te zorgen dat we op individueel en maatschappelijk niveau in staat zijn om de vaardigheden van hoogopgeleide migranten in ieders voordeel te benutten, alsook om personen en gemeenschappen die zich verdrongen voelen door migratie te helpen om de vaardigheden te verwerven die zij nodig hebben om maatschappelijk actief te blijven.

Verhalen van lerenden

Fatima arriveerde in november 2013 in Ierland met haar moeder en haar twee broers. Ze woonde drie maanden in Dublin en verhuisde vervolgens met haar familie naar Tullamore. Fatima is een vluchteling die oorspronkelijk uit Afghanistan komt. Ze reisde door Iran en ging vervolgens naar Syrië, waar ze drie jaar bleef wonen. Toen ze in Ierland aankwam, werd ze geholpen door het Ministerie van Justitie met taalles. Ze vond de lessen echter te afgescheiden en wilde meer contact met Ierse mensen. Ze werd toen gewezen op het Vocational Training Opportunities

Scheme (VTOS); inmiddels heeft ze zojuist het eerste jaar afgerond. De VTOS-cursus duurt twee jaar. Hoewel studenten doorgaans in het eerste jaar het Junior Certificate (diploma eerste fase middelbaar onderwijs) en in het tweede jaar het Leaving Certificate (einddiploma middelbaar onderwijs) halen, vond Fatima dat ze in staat was om twee gevorderde vakken tegelijk te doen. Zij kreeg daarbij steun van het Tullamore Further Education Centre om zowel natuurkunde als scheikunde te volgen. Ze regelde bovendien dat ze gebruik mocht maken van voorzieningen bij Athlone IT voor haar stagewerk. Fatima is erg ambitieus en spreekt uitstekend Engels. Ze vindt dat ze fantastisch is geholpen door de Laois and Offaly Education and Training Board, en heeft grote toekomstverwachtingen.

Er zijn in Europa ingrijpende demografische verschuivingen waar te nemen, met een vergrijzende bevolking die langer leeft en langer doorwerkt. Ouderen vormen een groot en groeiend deel van de bevolking; dit brengt belangrijke en vergaande veranderingen voor onze samenlevingen met zich mee. Om deze demografische veranderingen het hoofd te bieden, heeft Europa burgers nodig die zo lang mogelijk gezond en actief blijven.

De EAEA is een voorvechter van actief ouder worden en streeft naar een gemeenschappelijke visie op de actieve participatie van ouderen. Leren biedt hiertoe veel mogelijkheden; actief ouder worden kan alleen worden gewaarborgd als mensen ook later in hun leven de kans krijgen om te leren.

Onderzoek laat zien dat lerende ouderen actiever zijn, meer sociale contacten hebben, meer vrijwilligerswerk doen, langer blijven werken en gezonder zijn. Daarom is het noodzakelijk om alle ouderen hoogwaardige leermogelijkheden te bieden. Dat vergt op zijn beurt dat gezorgd moet worden voor een beleidskader, financiering, een onderwijsstructuur en toegangsmogelijkheden. Zelfs op zeer hoge leeftijd heeft leren nog gunstige effecten.

Daarnaast stelt intergenerationeel leren zowel oudere, ervaren mensen als jongeren in staat om van elkaars kennis te profiteren; aan de andere kant kan met dit pakket aan maatregelen de intergenerationele solidariteit in de Europese samenleving worden versterkt.

Onderzoek

Een van de grootste uitdagingen van onze tijd is de manier waarop de samenleving zorgt voor personen met dementie, de manier waarop zij hun onafhankelijkheid kunnen en willen bewaren, en hoe zij actief kunnen blijven. Er bestaan al diverse initiatieven en instellingen (zoals Hogewey in Nederland en Aigburth Care Homes in het Britse Leicester) die hier oplossingen voor bieden. Ze hebben een innovatieve, humane aanpak ontwikkeld om voor mensen met dementie te zorgen. Leren op gevorderde leeftijd is een concept dat bij deze instellingen en initiatieven centraal staat. Deelnemers maken melding van positieve emotionele en geestelijke effecten. Er wordt gesuggereerd dat stimulerende geestelijke activiteiten een gunstig en blijvend effect hebben op het denkvermogen en dementie en Alzheimer zelfs kunnen voorkomen of vertragen (Snowden, 2001 in Simone & Scuiili, 2006).

Goede praktijken

Het Europese project NEET-U combineerde twee van de belangrijkste sociale en maatschappelijke problemen van de 21ste eeuw: hoe kunnen we het groeiende aantal ervaren ouderen met sociaal en educatief potentieel reactiveren en hun een belangrijke rol geven bij het aanpakken van de dramatische toename van het aantal NEET'S (zonder scholing, werk of stage) en andere sociaal uitgesloten jongeren in Europa? Samen organiseerden zij een vierdaagse Hackathon om een creatief digitaal project te ontwikkelen. Meer dan 70 ouderen werden uitgenodigd en gevraagd om familiefoto's of andere oude foto's mee te nemen die voor hen belangrijke herinneringen vormden. Het resultaat was een openbare tentoonstelling van foto's van groot en middelgroot formaat die afkomstig waren van 'analoge herinneringen' en digitaal werden geprojecteerd op muren, deuren en straathoeken in het centrum van de stad. Zowel de NEET's als de ouderen leerden een hoop nieuwe vaardigheden, kregen meer zelfvertrouwen en kwamen tot het inzicht dat ze beschikten over een groot aantal vaardigheden, sterke punten, ervaringen en persoonlijke kwaliteiten. Het project liet daarmee zien dat ouderen in een nieuwe rol, als een soort tussenpersonen, hun netwerken en contacten kunnen gebruiken ter ondersteuning van nieuwe sociale ondernemers (<http://www.neetu.eu>).

Duurzaamheid

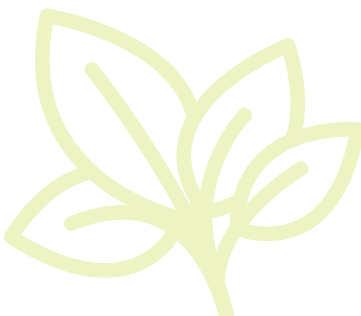

Momenteel is duurzaamheid een wereldwijde uitdaging met een economische, sociale en milieudimensie. Volwasseneneducatie draagt op alle niveaus bij aan duurzaamheid, niet alleen door het verschaffen van vaardigheden, kennis en competenties. Ook sociale inclusie, actief burgerschap, gezondheid en persoonlijk welzijn behoren tot de belangrijkste doelstellingen. Volwasseneneducatie biedt informatie, ruimte voor debat en creativiteit om nieuwe levensstijlen, nieuwe projecten en nieuwe benaderingen te ontwikkelen die noodzakelijk zijn voor duurzame ontwikkeling.

Als we naar de mondiale Agenda 2030 kijken, zien we dat volwasseneneducatie bijdraagt aan de verwezenlijking van alle 17 VN-doelstellingen voor duurzame ontwikkeling (SDG's), aangezien het de fundamenteen legt voor verandering op sociaal, politiek, economisch, ecologisch en cultureel gebied. Elk van de 17 doelstellingen heeft een bepaald verband met leren, opleiding en scholing, of op zijn minst met de bewustmaking van

het belang van onderwijs. Daarnaast zijn volwasseneneducatie en levenslang leren niet alleen een algemene doelstelling en methode om de SDG's te verwezenlijken, maar ook een specifieke doelstelling. Volgens doelstelling 4 moet gelijke toegang tot kwaliteitsvol onderwijs worden gewaarborgd en levenslang leren voor iedereen worden bevorderd.

Volwasseneneducatie levert ook een enorme bijdrage aan de agenda van Lissabon voor duurzame, slimme en inclusieve groei. Het geeft een impuls aan werkgelegenheid en groei, alsook aan de digitale eengemaakte markt. Door duurzaamheid te ondersteunen, draagt volwasseneneducatie bij aan de energie-unie en een toekomstgericht klimaatbeleid. Volwasseneneducatie versterkt de interne markt, bijvoorbeeld, door vaardigheden te verschaffen die nodig zijn voor het vrije verkeer van werknemers, en bevordert de Europese waarden en het onderling vertrouwen.

Onderzoek

Onderzoeken naar de samenhang tussen biodiversiteit en culturele diversiteit laten zien dat maar liefst in 95% van de gevallen er een geografische overlapping bestaat tussen een grote biologische en culturele diversiteit (Alcorn, volgens Clover e.a. 2010). In georganiseerde onderwijsprogramma's worden waardevolle bronnen van traditionele lokale kennis echter niet volledig op hun waarde geschat, noch op grote schaal gedeeld en aangevuld, hoewel zij op veel manieren een sterke invloed kunnen hebben op de weerbaarheid van een gemeenschap, onder meer bij de preventie of beperking van de toenemende risico's van natuurrampen, die vaak verband houden met de gevolgen van klimaatverandering. Ook een andere paradigmaverschuiving – van kwetsbaarheid naar de gemeenschappelijke ontwikkeling van 'zichzelf versterkende gemeenschappen' – kan moeilijk worden bereikt zonder de deelname van volwassenen aan onderwijsprogramma's en -activiteiten (Orlovic Lovren and Pejatovic 2015)⁹.

Goede praktijken

In het kader van DVV International's subsidieprogramma 'Innovation in Adult Education' organiseerde het interactieve museum 'Shuqura' het project 'Zonnefornuis of parabolische zonneoven'. Doel van het project was om het gebruik van zonne-energie te introduceren als een van de meest efficiënte natuurlijke hulpbronnen en de verspreiding te stimuleren van koken met een zonnefornuis als milieuvriendelijke methode. Hiertoe bouwde het Shuqura Museum vijf zonneovens en installeerde deze bij vijf centra voor volwasseneneducatie in Georgië. Het project versterkt het bewustzijn over het efficiënte gebruik van natuurlijke hulpbronnen en biedt de lokale gemeenschap een alternatieve vorm van energieverbruik. De centra voor volwasseneneducatie gebruiken de zonneoven ten bate van de gemeenschap, voor culinaire lessen en tijdens openbare evenementen in de openlucht. Daarnaast hebben alle betrokken centra ecologische adviesdiensten opgezet en werken ze samen met lokale gemeenschappen om informatie over milieuvraagstukken te verspreiden, onder meer over duurzame gebouwen en materialen en over sociale en milieu-ontwikkeling.

De Umweltberatung (milieu-adviesdienst) in Oostenrijk heeft het 'Rijbewijs voor energie-efficiëntie' gecreëerd. Het rijbewijs is een hulpmiddel om energie te besparen in particuliere huishoudens, bij kleine en middelgrote ondernemingen en bij gemeenten, dat moet helpen om aan de eisen voor klimaatbescherming en energiebesparing te voldoen. Door in het dagelijks leven energie te besparen, dalen ook de energiekosten, wat vooral van belang is voor mensen en huishoudens die met armoede worden bedreigd. Met een bewust gebruik van energie en de ontwikkeling van een energie-efficiënte levensstijl en gedrag wordt derhalve ook een bijdrage geleverd aan kostenreductie en armoedebestrijding. Een bewust gebruik van energie op de werkplek draagt bovendien bij aan het concurrentievermogen door verlaging van de kosten. Energiebewust gebruik van bedrijfsmiddelen kan werknemers ook stimuleren om naar duurzaamheid te streven in hun privéleven (<http://www.umweltberatung.at/ueber-uns-international> and <https://energie-fuehrerschein.at/>).

9) Lovren, V. O., & Popović, K. (2018). Lifelong Learning for Sustainable Development – Is Adult Education Left Behind?. In: Leal Filho, W., Mifsud, M., & Pace, P. (Red.), Handbook of Lifelong Learning for Sustainable Development (blz. 1-17). Springer, Cham.

Europees & internationaal beleid

Zoals dit manifest laat zien, is volwassenen-educatie noodzakelijk voor de uitvoering het meeste Europees en internationaal beleid:

- Volwasseneneducatie houdt zich bezig met 'outreach' en 'empowerment' om personen met de grootste afstand tot onderwijs en werk te bereiken en te ondersteunen, alsook degenen die het minste voordeel hebben gehad van het initieel onderwijs.
- Volwasseneneducatie is noodzakelijk om het grote aantal mensen in Europa zonder basisvaardigheden terug te brengen.
- Volwasseneneducatie verschaft Europese burgers competenties om kritisch te denken en zich goed te informeren.
- Volwasseneneducatie biedt deelnemers de mogelijkheid om meer zelfvertrouwen te krijgen, sociaal beter geïntegreerd te worden, werk te vinden of stappen te maken in hun loopbaan.
- Volwasseneneducatie verhoogt de arbeidsparticipatie in Europa, doordat het mensen (weer) aan het werk helpt en bijdraagt aan de validatie of verbetering van vaardigheden en competenties..
- Volwasseneneducatie draagt bij aan de verwezenlijking van de Europese pijler van sociale rechten, en met name het eerste beginsel betreffende onderwijs, opleiding en levenslang leren, maar ook aan de overige beginselen, doordat het de lerenden en hun behoeften (bijvoorbeeld balans werk-privé, sociale bescherming) centraal stelt.
- Volwasseneneducatie legt de nadruk op Europese waarden als gelijkheid, sociale cohesie en actief burgerschap, alsook op creativiteit en innovatie.
- Volwasseneneducatie bevordert de doelstellingen voor duurzame ontwikkeling en benadrukt dat ieders bijdrage noodzakelijk is. Volwasseneneducatie verschaft de hiervoor vereiste kennis en attitudes.
- Volwasseneneducatie versterkt het maatschappelijk middenveld en draagt bij aan de vorming van actieve burgers door sociale en maatschappelijke vaardigheden te bevorderen en te verschaffen, en door samen te werken met betrokken ngo's.

Beleidsaanbevelingen

De EAEA adviseert Europese en nationale beleidsmakers:

- de voordelen en het belang van niet-formeel leren door volwassenen te erkennen, voor individuele personen, maar ook voor de democratie, de samenleving, de arbeidsmarkt, het zorgstelsel en andere maatschappelijke gebieden;
- te erkennen dat volwasseneneducatie en leren door volwassenen een strategische prioriteit voor Europa is;
- het Europees Semester te gebruiken als een belangrijk instrument voor de ondersteuning en de ontwikkeling van volwasseneneducatie;
- van de Europese onderwijsruimte een echte Ruimte voor levenslang leren te maken waarin alle sectoren dezelfde status en prioriteit hebben;
- de toepassing van de Europese pijler van sociale rechten te benaderen vanuit een op de burger gericht perspectief met een sterk accent op levenslang leren;
- de samenwerking en steun op het gebied van levenslang leren aan landen in de landen in het Europees nabuurschap en aan andere landen in de wereld te bevorderen;
- de infrastructuur, beleidsmaatregelen en initiatieven op het gebied (niet-formele) volwasseneneducatie op alle niveaus (Europees, nationaal, regionaal, lokaal) te versterken;
- levenslang leren in te bedden in ander overheidsbeleid en andere overheidsprogramma's (bijvoorbeeld op het gebied van duurzaamheid, gezondheidszorg, werkgelegenheid en migratie);
- de samenwerking, wisselwerking en leereffecten tussen beleid, praktijk en onderzoek te versterken;
- het maatschappelijk debat over volwasseneneducatie op gang te brengen of te intensiveren;
- adequate bestuurs- en financierings-systemen te ontwikkelen en in te voeren, die noodzakelijk zijn om moeilijk bereikbare groepen te bereiken, hoogwaardig onderwijs te bieden en de participatie in levenslang leren te verhogen;
- (financieel) te investeren in (volwassenen) onderwijs en dit niet als een kostenpost, maar als een investering te zien;
- coherente systemen voor levenslang leren op te zetten die doorstroom mogelijk maken, mede door validatie en erkenning;
- leren in gemeenschapsverband te financieren en te ondersteunen.

Van banen en groei tot de digitale eengemaakte markt, van klimaatverandering tot de interne markt, van migratie tot mondiale vraagstukken en democratische verandering: volwasseneneducatie draagt bij aan de uitvoering van Europese en internationale strategieën. Volwasseneneducatie is dan ook essentieel om tot een hecht, welvarend en vreedzaam Europa te komen, dat in staat is om de uitdagingen van de toekomst op positieve wijze tegemoet te treden.

Manifest voor volwasseneneducatie in de 21e eeuw: de kracht en het plezier van leren

Learn for Life
<http://www.lflplatform.net/>
info@platformlearnforlife.nl

EPALE
Nederland

NSS EPALE Nederland
<https://ec.europa.eu/epale/nl>
epale@cinop.nl

EPALE wordt in Nederland uitgevoerd door **CINOP**

Deze brochure is tot stand gekomen met subsidie van de Europese Commissie, DG Onderwijs en Cultuur. Vertaling van Manifesto for Adult Learning in the 21st century: The Power and Joy of Learning, gepubliceerd door European Association for the Education of Adults (EAEA) | 2019
De verantwoordelijkheid voor deze publicatie ligt uitsluitend bij de auteur; de Commissie kan niet aansprakelijk worden gesteld voor het gebruik van de informatie die erin is vervat.